

Nr 17.

Ankom till riksdagens kansli den 8 februari 1921 kl. 2 e. m.

Utlåtande, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om beredande av medel till fortsättande av arbetena å kraftstationen vid Harsprånget.
(4:e avd.)

I den till riksdagen den 7 januari 1921 avlåtna propositionen angående statsverkets tillstånd och behov under år 1922 har Kungl. Maj:t, under åberopande av det vid propositionen under rubrik »utgifter för kapitalökning, bil. 1» fogade statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden för samma dag, punkt 48, föreslagit riksdagen medgiva, att av de utav 1920 års riksdag för första utbyggnaden av Harsprångets kraftstation beviljade men på grund av riksdagens beslut ej disponibla medlen å 6,000,000 kronor må för ändamålet användas 1,300,000 kronor under år 1921 och 1,500,000 kronor under år 1922.

Beträffande utredningen i ärendet får utskottet hänvisa till sid. 130—134 av åberopade statsrådsprotokollet.

Uti en inom första kammaren väckt motion (nr 108) har herr *C. I. Asplund*, beträffande det nu förevarande byggnadsföretaget, i hithörande sammanhang hemställt, att riksdagen ville, utan att vid avgörande av anslagsfrågor i allmänhet av den beskaffenhet, att större delen av anslaget komme att utgå såsom ersättning för arbete, och genom vilkas beviljande för arbetslösa lämpliga arbeten under innevarande år kunde anordnas samt industriens återuppbyggande efter kristidens slut kunde avsevärt befrämjas, låta s. k. »statsfinansiella betänkligheter» i alltför hög grad ställa sig hindrande i vägen, medgiva vattenfallsstyrelsen, att utan hinder därav, att bindande kontrakt angående avsättning av kraft från Harsprånget icke kunnat under nu rådande svåra ekonomiska kris uppgöras, under 1921 disponera utav det av 1920 års riksdag under angivna villkor beviljade anslag ett belopp av högst 3 miljoner kronor till fortsättande av arbe-

tena med utbyggnaden av Harsprånget, under villkor att för den ökning av anslagen, som här föreslås utöver de i statsverkspropositionen begärda beloppen, arbete kunde beredas därtill lämpade arbetslösa.

I fråga om de skäl, som motionären anført till stöd för denna sin framställning får utskottet hänvisa till motionen.

För påbörjande av första utbyggnaden av en driftstation vid Harsprånget för en kostnad, beräknad efter 1913 års prisnivå till omkring 32 miljoner kronor och efter 1918 års prisnivå till omkring 70 miljoner kronor, har riksdagen hittills beviljat

år 1918	kronor 1,500,000: —
» 1919	» 3,000,000: —
» 1920	» 7,000,000: —

På grund av att vissa för användningen av sistnämnda belopp, 7,000,000 kronor, uppställda förutsättningar icke uppfyllts, har av detta belopp endast 1,000,000 kronor disponerats för ifrågavarande ändamål.

Vid utgången av år 1920 hade sammanlagt omkring 6 miljoner kronor nedlagts å företaget.

Byggnadsverksamheten vid Harsprånget har hittills omfattat följande arbeten. För att möjliggöra ett rationellt bedrivande av själva anläggningsarbetena hava till en början måst anordnas vägar och spår, elektriska kraftledningar med transformatorhus, telefonledningar, vatten- och avloppsledningar samt byggas kontor, bostäder för arbetsledare m. fl., baracker, marketenteri, förråd, smedjor, verkstad, sågverk och luftkompressorläggning.

Sedan läget för damm och kraftstation efter verkställda omfattande undersökningar av bergets beskaffenhet kunnat bestämmas, har vidare älvbottnens beskaffenhet vid dammläget varit föremål för detaljundersökningar i avsikt bl. a. att utröna fördelaktigaste lägen för fångdammar samt påbörjats sprängning av en tunnel för vattnets ledande förbi dammläget under dammbyggnadens utförande. Slutligen hava sprängningsarbeten igångsatts dels på platsen för det blivande turbintaget, dels i sänkor, avsedda för utfraktning av berg från kraftverkets avloppstunnel. Av nyssnämnda undersökningar har det ansetts framgå, att stora ekonomiska och tekniska fördelar kunde vinnas genom vissa ändringar i den ursprungliga planen.

Huvudanledningen, varför ifrågavarande utbyggnad ansetts böra komma till stånd, har varit, att god avsättning av kraft för elektrokemiska ändamål påräknats. I detta hänseende var ett under år 1918

mellan vattenfallsstyrelsen och aktiebolaget Elektrosalpeter ingånget avtal av särskild betydelse. Enligt detta avtal ägde bolaget, därest anmälan härom skedde senast den 1 juli 1920, rätt till option under 50 år å elektrisk kraft från här ifrågavarande utbyggnad intill något mer än hälften av den beräknade effekt, som skulle erhållas genom första utbyggnaden. Optionstiden blev med Kungl. Maj:ts medgivande förlängd först till den 1 oktober och vidare till den 1 november samma år.

Emellertid har bolaget sedermera i skrivelse den 4 november 1920 anmält, att bolaget ej ämnade begagna sig av sin berörda optionsrätt. På grund härav har av de utav 1920 års riksdag för anläggningen anvisade anslag, tillhopa 7,000,000 kronor, endast ett belopp av 1,000,000 kronor ställts till vattenfallsstyrelsens förfogande, varemot återstående 6,000,000 kronor ej äro disponerade. Riksdagen har visserligen medgivit, att av nämnda belopp 2,000,000 kronor skulle kunna få användas för bygdenätens utvidgning, men har så hitintills icke skett.

Emellertid gjorde vattenfallsstyrelsen i skrivelse den 23 november 1920 framställning om att utöver det för år 1920 anvisade anslaget å 1,000,000 kronor få av tillgängliga medel använda visst ytterligare belopp för arbetenas bedrivande. Styrelsen erinrade därvid, att Kungl. Maj:t i nästlidet års statsverksproposition föreslog, att, i händelse optionsrätten ej skulle begagnas av aktiebolaget Elektrosalpeter, icke blott 1,000,000 kronor för år 1920 utan även 2,000,000 kronor för år 1921 skulle utöver tidigare anvisade medel få användas för arbetenas fortsättning. Riksdagen, som först den 29 april 1920 behandlade ärendet, hade emellertid under nyss angivna förutsättning ansett, att den odisponerade delen av tidigare anvisade anslag, förstärkt med det för år 1920 avsedda tilläggsanslaget å 1,000,000 kronor, borde vara tillräckligt för bestridande av kostnaderna för de förberedande arbeten, som under den närmaste tiden och intill dess 1921 års riksdag underkastat ärendet ny prövning borde komma till utförande. Vid fattande av detta beslut hade riksdagen utgått från att frågan om optionsrättens begagnande skulle avgöras senast den 1 juli 1920, då giltighetstiden för densamma utlöpte. Bolaget hade emellertid sedermera med Kungl. Maj:ts medgivande erhållit förlängning av optionen först till den 1 oktober och sedermera till den 1 november samma år. På grund av frågans ovissa läge hade styrelsen redan i början av år 1920 inriktat arbetena på en långsammare takt än som borde hava tillämpats, om optionsrätten kommit till användning före den 1 juli 1920, men samtidigt planlagt arbetena med tanke på att vissa medel skulle, i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag, av riksdagen i alla händelser anvisas för år 1921. Då styrelsen

sedermåra icke före utgången av den förlängda optionstiden eller den 1 november 1920 ansett sig kunna göra någon stor ytterligare inskränkning i byggnadstakten, hade följden blivit, att de dittills anvisade anslagen blivit otillräckliga, och detta så mycket mera, som arbetslöner och materialkostnader stigit avsevärt under året. Styrelsen, som av anförda skäl ansåge ett fullständigt nedläggande av arbetena icke böra ifrågakomma, hade tänkt sig att över vintern endast bibehålla en arbetsstyrka av omkring 125 man, medan under sommaren 1920 de anställas antal utgjort omkring 300. Härigenom beräknade styrelsen ett överskridande av de anvisade anslagsmedlen komma att äga rum med 300,000 kronor vid utgången av år 1920, varjämte arbetena i början av år 1921 komme att erfordra omkring 125,000 kronor per månad.

Då det, anför departementschefen, med hänsyn till de av 1920 års riksdag i ämnet gjorda uttalanden syntes med riksdagens mening bäst överensstämmande, att arbetena å kraftstationsbyggnaden finge bedrivas i minskad omfattning, till dess 1921 års riksdag fått tillfälle underkasta ärendet ny prövning, bemyndigade Kungl. Maj:t, i enlighet med departementschefens hemställan, genom beslut den 10 december 1920 styrelsen att, till fortsatt bedrivande enligt den i styrelsens skrivelse angivna minskade omfattning av arbetena, av tillgängliga medel använda vad som härför oundgängligen erfordrades, dock högst 600,000 kronor, till dess frågan om ytterligare anslag för ändamålet varit föremål för riksdagens prövning. Tillika anbefalldes styrelsen, meddelar departementschefen vidare, att för framtiden så planlägga av styrelsen anordnade arbeten, för vilka riksdagen beviljat medel, att kostnaderna komme att hålla sig inom de av riksdagen för arbetena anvisade belopp.

Beträffande frågan huruvida arbetena å Harsprånget böra under den närmaste framtiden fortsättas eller om ett tillfälligt avbrott av desamma skall äga rum hänvisar departementschefen till vad tidigare härom anförts; och anser han sig, ehuru med viss tvekan, böra förorda arbetenas fortsatta bedrivande i mindre omfattning, varigenom även skulle vinnas, att den befolkning, som i förlitande på de väntade stora arbetsförtjänsterna vid Harsprånget slagit sig ned därstädes, skulle i någon mån tryggas i sin eljest hotade tillvaro. Det fortsatta utbyggandet borde, på sätt jämväl riksdagen förutsatt, tillsvidare begränsas att huvudsakligen avse sådana förberedande arbeten, vilkas utförande toge längre tid i anspråk. För sådant ändamål torde emellertid ej kunna beviljas större årliga anslag än högst 1,500,000 kronor, med vilket anslagsbelopp en arbetarstam av 100—125 man beräknas kunna sysselsättas. Med hänsyn till det överskridande, som ägt rum

av hittills anvisade medel, borde dock för år 1921 avses ett något större belopp eller 1,800,000 kronor. Av sistnämnda summa skulle dock 500,000 kronor, avseende kostnad för anskaffande av vissa materialier, kunna bestridas av det särskilda anslaget till rörelsekapital för statens vattenfallsverks räkning. De för åren 1921 och 1922 erforderliga anslagsbeloppen, vartill hänsyn nu behövde tagas, eller tillhoppa 2,800,000 kronor, torde böra utgå av de utav riksdagen förra året till ifrågavarande anläggning beviljade, men ännu ej disponerade medel, varför något nytt anslag ej nu skulle behöva äskas. Det belopp av 3,200,000 kronor, som återstode av sistnämnda medel, skulle däremot få användas för distributionsanläggningar.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår, har aktiebolaget Elektrosalpeter numera anmält, att bolaget icke ämnar begagna sig av den rätt till option på elektrisk kraft, som enligt med vattenfallsstyrelsen den 13 juni 1918 träffat avtal lämnats bolaget. Ifrågavarande rätt och de möjligheter till kraftavsättning, som genom dess beviljande kunde påräknas, hava givetvis varit huvudanledningen till det vid 1918 års riksdag fattade beslutet om Harsprångets utbyggande. Enligt avtalet om optionsrätten — vars beviljande var en nödvändig förutsättning för att avsevärda, bolaget tidigare tillförsäkrade, men för staten under då rådande världskrig särskilt värdefulla krafttillgångar vid Trollhättan skulle kunna återförvärfvas — hade nämligen staten förbundit sig att inom viss kortare tid ställa till bolagets förfogande ett efter svenska förhållanden så ansevärt kraftbelopp som 56,000 kilowatt, motsvarande mer än hälften av hela effekten från den planerade anläggningen vid Harsprånget.

*Utskottets
yttrande.*

Genom att aktiebolaget Elektrosalpeter förklarat sig avstå från den bolaget tillförsäkrade rätten till nyssnämnda stora kvantiteter elektrisk energi har alltså, såsom av det sagda framgår, huvudförutsättningen för Harsprångets omedelbara utbyggande bortfallit. Och då härtill kommer, att det nu rådande allmänna tryckta läget på industriens område i hög grad förminskat utsikterna att på annat sätt kunna vinna nöjaktig avsättning av kraft från den blivande anläggningen, är det enligt utskottets mening oundvikligt att taga under övervägande, huruvida icke arbetena vid Harsprånget böra avbrytas.

En sådan eventualitet var icke främmande för riksdagen, då anslag för ändamålet år 1918 första gången beviljades. Det betonades nämligen då från riksdagens sida, att det endast var med stor tveksamhet som medel till arbetenas påbörjande ställdes till förfogande, och med avseende å dessas bedrivande framhölls det, att vad som först skulle

komma till utförande var sådant, som antingen utgjorde ett avslutat helt eller vars fullföljande kunde anstå någon tid, för det fall att på grund av statsfinansiella skäl ett avbrott i arbetet skulle visa sig nödvändigt.

Att arbetena å anläggningen sålunda avbrytas innebär givetvis icke, att de för alltid skola nedläggas. Även om möjlighet till avsättning av så stora kraftbelopp, varom här är fråga, för närvarande icke förefinnes, torde det nämligen icke böra hållas för osannolikt, att framdeles nya kraftbehov skola uppkomma av sådan omfattning och av sådan art, att ett fullbordande av Harsprångsanläggningen kan med då rådande byggnadskostnad befinnas lämpligt. För dylikt fall är det, enligt vad erfarenheten givit vid handen, av stor vikt för en fördelaktig kraftavsättning att de uppkomna energibehoven kunna inom en jämförelsevis kort tid tillgodoses. På grund härav och för att i möjligaste mån kunna undvika, att de redan utförda arbetena taga skada, har utskottet ansett sig böra taga under övervägande, huruvida icke dessa för en rimlig kostnad och med arbetets bedrivande i den begränsade omfattning, som på sista tiden ägt rum, skulle kunna framföras till ett sådant stadium, att vad som redan nedlagts bättre bevaras åt framtiden och därjämte ett gynnsamt utgångsläge vinnes för ett framtida fullbordande av anläggningen inom jämförelsevis kort tid.

En synpunkt som härvid icke torde böra förbises — även om densamma icke bör tillmätas avgörande betydelse — är önskvärdheten av att i möjligaste mån mildra de hårda verkningar av arbetenas avbrytande, som onekligen i vissa fall kunna tänkas uppkomma för arbetare och andra, vilka, i förhoppning om kraftstationsbyggets bedrivande under en längre följd av år, slagit sig ned vid Harsprånget. Genom att verksamheten vid utbyggnaden icke omedelbart nedlägges utan på nu antytt sätt under åtminstone en kortare tid fortsättes, torde nämligen ovannämnda olägenheter av arbetenas avbrytande i viss mån kunna förminsкас.

Enligt en inom vattenfallsstyrelsen uppgjord plan skulle en lämplig avbrottspunkt och tillika ett gynnsamt utgångsläge för arbetenas framtida fortsatta bedrivande kunna uppnås på följande sätt:

I själva älvfåran är redan för närvarande under utförande grundläggningsarbetet till en fördämning, avsedd att möjliggöra den torrläggning av älvbotten, som erfordras för att arbetena å den stora regleringsdammen framdeles skola kunna verkställas. Därjämte pågår färdigställandet av den provisoriska omloppstunnel, genom vilken vattnet under dessa arbeten skall ledas. Ifrågavarande grundläggningsarbete

för fördämningen ävensom hela den provisoriska omloppstunneln skulle nu fullbordas, och skulle samtidigt sänkschakten bedrivas dels ned till själva kraftstationen, som är belägen 105 meter under bergytan, dels för de två närmast kraftstationen belägna, djupast liggande påslagen å den blivande stora avloppstunneln. Då dessa arbeten äro färdigställda, kan hela anläggningen, när så bliver erforderligt, fullbordas på omkring 3 $\frac{1}{2}$ år.

Med nuvarande reducerade arbetsstyrka om cirka 125 man torde ovan angivna arbeten bliva avslutade i mars månad 1922. För ett dylikt bedrivande av arbetena erfordras för år 1921 1,800,000 kronor — i vilket belopp jämväl är inräknat vad som åtgår till täckande av de medel, omkring 500,000 kronor, som i enlighet med Kungl. Maj:ts den 10 december 1920 fattade beslut provisoriskt anlåtats för ändamålet — och för år 1922 400,000 kronor. Om arbetena därefter skola avbrytas, erfordras emellertid därutöver, enligt vad utskottet inhämtat, ett belopp av 200,000 kronor för arbetenas avveckling och skyddande.

Efter denna beräkningsgrund och med iakttagande därjämte att, såsom i propositionen förutsatts, av det för innevarande år erforderliga beloppet, 1,800,000 kronor, 500,000 kronor såsom avseende kostnad för anskaffande av flyttbara och för andra ändamål användbara materialier bestridas från det särskilda anslaget till rörelsekapital för statens vattenfallsverks räkning, skulle alltså av särskilda anslagsmedel utgå från år 1921 1,300,000 kronor och för år 1922 600,000 kronor.

Såsom av Kungl. Maj:t föreslagits, torde dessa belopp, tillhoppa 1,900,000 kronor, böra utgå av de utav riksdagen förra året till ifrågasvarande anläggning beviljade, men ännu ej slutgiltigt disponerade medel, sammanlagt 6,000,000 kronor; något nytt anslag skulle således nu ej vara erforderligt.

Enligt den sålunda uppgjorda planen skulle arbetena komma att fortgå under de första månaderna av år 1922. Därest på grund av några särskilda förhållanden så skulle befinnas böra ske, kan alltså frågan om arbetenas fortsatta bedrivande underställas nästkommande års riksdags prövning, utan att något avbrott i arbetena dessförinnan behöver äga rum.

Beträffande den av herr Asplund i ämnet väckta motionen får utskottet anföra följande. Förevarande fråga om fortsatt anslag för bedrivande av arbetena vid Harsprånget, vilken, såsom av den ovan lämnade redogörelsen framgår, påkallar ett snabbt avgörande av riksdagen, har utskottet ansett böra lösas fristående från det invecklade

och alltjämt på utredning beroende problemet om vad som bör åtgöras för bekämpande av den rådande allmänna arbetslösheten. I vad mån särskilda åtgärder i sistnämnda syfte böra vidtagas för beredande av ökad tillgång till arbete vid Harsprånget eller annorstädes, anser därför utskottet först framdeles i annat sammanhang böra komma under omprövning. Av denna anledning har utskottet funnit ifrågavarande motion icke nu böra företagas till behandling.

På grund av vad utskottet sålunda anført, får utskottet tillstyrka, att arbetena å kraftstationen vid Harsprånget bedrivs efter ovan angivna plan och att av ifrågavarande reserverade anslagsmedel för ändamålet ställas till förfogande för år 1921 1,300,000 kronor och för år 1922 600,000 kronor. Beträffande dispositionen av den sålunda till 4,100,000 kronor uppgående återstoden av ovannämnda, hittills icke definitivt disponerade belopp av 6,000,000 kronor — varav viss del enligt 1920 års riksdags medgivande och Kungl. Maj:ts nu gjorda förslag skulle komma till användning för distributionsanläggningar — kommer utskottet att avgiva yttrande i annat sammanhang.

Under återopande av vad utskottet sålunda anført får utskottet hemställa,

att riksdagen må medgiva, att av de utav 1920 års riksdag för första utbyggnaden av Harsprångets kraftstation beviljade medlen må för ändamålet användas 1,300,000 kronor under år 1921 och 600,000 kronor under år 1922.

Stockholm den 8 februari 1921.

På statsutskottets vägnar:

S. H. KVARNZELIUS.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:
från första kammaren, herrar *S. H. Kvarnzelius, C. J. G. Swartz, A. C. Lindblad, Ollas A. Ericsson, N. A. Nilsson, H. F. Lamm, J. Nilsson* i Skottlandshus, *F. L. Lindqvist, J. L. Widell, O. U. B. Olsson, C. G. Ekman* och *O. Bergqvist* samt
från andra kammaren: herrar *A. Anderson* i Råstock, *J. Jönsson* i Revinge, *O. H:son Waldén, C. R. Jansson* i Falun, *S. Bengtsson* i Norup, *L. J. Carlsson-Frosterud, S. E. J. Lübeck, J. Erlansson, O. Osberg, K. E. W. Söderhielm, K. A. Westman* och *I. D. Norman*.